

Panoràmica de la música a Girona: de l'època medieval al segle XVI

Jordi Rifé,
Meritxell Vinaixa
i Josep M. Gregori

El present treball pretén oferir una visió general de l'evolució històrica del fet musical a Girona. Som conscients que en el nostre estudi pot haver-hi mancances. No obstant això, creiem haver espigolat fets i dades prou significatius com per dissenyar i delimitar una clara línia de la història musical a la Girona que abraça des de l'època medieval fins al segle XX. El treball es dividirà en dos articles: el primer comprèn des del segle IX fins al XVI, i el segon, des del segle XVII fins al XX. Ambdós apareixeran en sengles revistes.

Segles IX-XIV

Són poques les notícies que tenim de la producció liturgicomusical gironina de l'època visigòtica, tot i que hi ha constància

d'una especificitat litúrgica emmarcada dins la tradició autòctona de la Tarraconense i expressada a través del Concili de Girona (517). Sabem que el bisbe de Girona Joan de Bícclarum (591-621) va estudiar a Bizanci, al costat de sant Leandre, durant disset anys, i que —encara que es desconeix la seva producció litúrgica, segurament amarada d'elements bizantins— va promoure a Girona una esplendor litúrgica paral·lela a les de Sevilla o Toledo. Entre el santoral dels màrtirs catalans adaptat al ritus de la litúrgia visigòtica, trobem el de sant Feliu de Girona. Durant el segle VII van ser escrits per al seu culte l'himne *Fons Deus vitae perennis*, i les dues misses del sant del *Liber Sacramentorum*, compostes probablement pel bisbe Nonnit de Girona (621-633), successor de Joan de Bícclarum i amic de Sant Brauli de Saragossa. A partir de l'impuls romanitzador de l'època de Carlemany, el visigotisme de la zona cata-

lana entrà en un procés de regressió, tot i que se'n van conservar algunes reminiscències que desapareixeren progressivament durant els segles IX a XI.

El gradual procés d'entrada, des dels temps carolingis, de la litúrgia i el cant romans, es produí a Catalunya a través de les noves fundacions monàstiques benedictines. A Girona la reforma monàstica i litúrgica és fàcilment detectable ja a principi del segle IX, dos segles abans del Concili gironí del 1068 celebrat sota el bisbat de Berenguer Guifré de Cerdanya i que donà reconeixement explícit a la reforma romana. Ja en el segle IX, sent la diòcesi gironina sufragània de Narbona –ho va ésser fins el 1090, any en què va passar a dependre de la restaurada metropolitana de Tarragona–, consta la intervenció de Nebridi de Narbona en l'elecció de l'abat de Banyoles el 822. D'aquesta mateixa època sabem, mercès als preceptors reials que l'esmenten, com la Regla benedictina regia ja els monestirs gironins d'Albanyà, Amer i les Escaules el 844, i el de Sant Julià del Mont de Besalú l'any 866(1).

Paral·lelament al cultiu de les notacions pneumàtiques que es feia a Europa, a Catalunya es desenvolupà entre els segles IX i XI una notació diastemàtica pròpia, de característiques preaquitanes, coneguda com a «notació catalana». Aquesta va ser progressivament substituïda a partir del segle XII per l'aquitana, a causa de les seves prestacions tècniques i del seu continu influx a través de les zones litúrgiques septentrionals. L'*Antiphonarium-Responsoriale* de la col·legiata de Sant Feliu de Girona és una mostra característica de la notació catalana. Aquest còdex, copiat segons M. Mundó pel canonge Renall a Barcelona abans de marxar a

Girona, on traspassà el 1143, és especialment ric en seqüències, trops i verbetes(2). De Girona sembla que procedeix el *Troparium* del segle XII, actualment a París(3), el qual conté una notació primitiva encara catalana. Cal destacar també el *Lectionarium* del segle XII –que antigament es conservava a la biblioteca de N. Sambola de Girona i recentment ha estat adquirit per la Universitat Autònoma de Barcelona–, el qual va ésser escrit amb notació aquitana i conté una versió del *Iudici signum* (Cant de la Sibil·la).

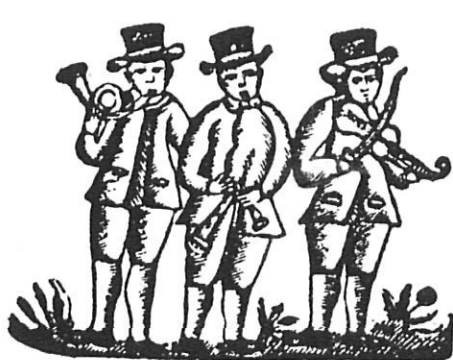
Les tres Maries

La consuetud de la catedral de Girona del 1360, tot i ser de data tardana, ens informa de la tradicional representació del drama litúrgic pasqual de *Les tres Maries*, que tenia lloc el dia de Pasqua, i que es conserva fragmentàriament copiat en un pergami del segle XIV. Segons es reflecteix en els acords capitulars de la Seu, la tradició de la representació d'aquest drama perdurava encara a Girona l'any 1539 juntament amb la d'altres misteris, probablement en llengua catalana, com les *Representationes Centurionis...Magdalenae et Thomae*, o *Septem peccatorum mortalium*, esmentades en les actes gironines del 1546. La consuetud del 1360 esmenta com dins del cicle litúrgic de Nadal era habitual interpretar la *Representatio Partus*, la *Representatio Prophetarum*, i la *Representatio martyrii B. Stephani* en les segones vespres. Aquesta festivitat s'acostumava a solemnitzar amb el cant de la seva epístola *farçida*, de la qual es conserva una versió del segle XIV procedent de Girona. S'han conservat dues versions monòdiques del cant de la Sibil·la procedents de fonts gironines: la llatina,

continguda en el *Lectionarium* del segle XII (Biblioteca de la Universitat Autònoma de Barcelona) i la catalanoprovençal de l'*Ordinarium Sacramentorum...Gerundensis* (imprès a Lyon el 1550), on figura l'anotació a «puero cantatur». En la consuetud de Girona de 1360 consta com en la tradicional *Propheatum Representatio* de la catedral de Girona s'interpretava el Cant de la Sibil·la, en què els cèlebres versos del cant del *Iudici signum*, que entonava primer la Sibil·la, eren repetits a continuació en forma de resposta pel cor(4).

Adoremus Christum natum

La mateixa consuetud gironina del 1360 estableix com durant la celebració litúrgica de la festivitat dels Sants Innocents era dit per dotze escolans cantors l'invitatori *Adoremus Christum natum*, així com durant les vespres –*dicitur ab omnibus pueris cum triplo*, és a dir, amb una escriptura contrapuntística a tres veus– l'*Al·leluia, Dies Sanctificatus*. Òbviament durant els segles XII i XIII es practicà la polifonia a Girona, malgrat que els primers testimonis conservats apareguin en el còdex de final del segle XIV. En l'arxiu capitular gironí es conserven importants fonts del repertori polifònic de l'*Ars Nova* cultivat en l'àmbit de la corona catalanoaragonesa que es completen amb d'altres còdex: integren aquest repertori parts de diversos cicles de misses, algunes de les quals concorden amb d'altres fonts catalanes, franceses (Apt) i italianes (Ivrea) –dos *Kyrie*, i *Gloria*, tres *Credo*, un *Sanctus* i un *Agnus*, tots a tres veus–, el motet «... bon milgraana de valor/ Mon gauch, mon ris I Idem est», amb textos que pertanyen a l'arrel lingüística de l'occità, i l'antifona *Ave Regina Coelorum* a tres veus(5).

El Canonge Pontius

Pontius és el primer *caput scholae* o *praeceptor* de què es té notícia a la Seu de Girona, l'any 1016; va ésser canonge de la catedral des de l'any 1031 fins a la seva mort el 1064, i llegà en el seu testament, a Joan, el seu successor en la cabiscolia, un Antifonari i altres llibres litúrgics. S'han conservat notícies de diversos músics dels segles XI a XIII que regentaren el càrrec de *caput scholae* –en el seu equivalent català, cabiscol– i *praeceptor* a la Seu de Girona. Alguns d'ells van ser Petrus (1106), Johannes (1078), Berengarius (1116), Guillelmis (1151), Petrus Caciniano (1234), E. de Cerviano (1255) i Bernat de Queixans (+1273), del qual les restes descansen en el claustre de la catedral. De l'any 1300 es tenen notícies dels mestres de cant Guillermo de Collis i Berenguer de Pavo. Aquest darrer, d'origen valencià (+1333), fou succeït en la precentoria pel seu nebot Francesc d'Alió, i ambdós van ser enterrats al claustre de la Seu. El 1313 figurava com a *caput scholae* Dalmacio Alionis (+1341). La mort del precentor Dalmatius de Garriga el 1370 va deixar vacant un benefici que s'uní al càrrec de mestre dels escolans cantors per renúncia del mestre de cant Olius, i que fou ocupat pel mestre Michaelis.

Pel que fa a la música profana, no se'n conserven manuscrits gironins amb notació musical. En l'àmbit de la lírica trobadoresca i cortesana cal fer esment de la figura del trobador Cerverí de Girona (ca. 1250-1280), que va estar al servei del rei Jaume I de Catalunya-Aragó. Cerverí té una producció de 121 obres, de les quals no se'n conserva cap part o tema musical.

La presència de cobles de joglars apareix documentada ja el 1380, amb motiu de l'entrada a Girona de Violant de Bar, l'esposa de l'infant Joan, duc de Girona. Des de final del segle XIV (1391 i 1394) tenim notícies de la participació de cobles instrumentals, de nombre entre tres i sis, en els diversos actes i festes de la ciutat(6).

Segles XV - XVI

A partir de 1367 tenim les primeres referències documentals sobre l'orgue, els seus organistes i orgueners: Raimon Geronella, beneficiat de la

catedral, que rebia quinze lliures anuals *pro organis certis diebus annis tangentibus*, consta com a organista i orguener de la catedral de Girona entre els anys 1368 i 1406. El 1417 apareix Joan Servià com a organista titular. El seu successor, Petrus Artau, sonà l'orgue durant els anys 1437 i 1438, fins que el 25 maig de 1451 s'hi va incorporar novament Servià. L'any 1470 aquest va morir i el càrrec va ser ocupat per Geraldus Puig, el qual es va veure momentàniament substituït, durant l'agost de 1473, per Pere Pons, organista de Vic. Pons no va complir el contracte amb el capítol, i no va ser fins al 28 de març de 1474 que Puig va ésser veritablement rellevat en el magisteri per Joan Brescó, natural de Girona i organista de Sant Joan de Perpinyà. La tradicional via de comunicació i intercanvi entre Girona i Perpinyà, cap del

comtat del Rosselló i considerada com a segona capital catalana durant els segles XIII i XIV, es va mantenir oberta malgrat la imprudent cessió com a penyora que va fer del seu comtat Joan II a Lluís XI el 1462 arran de la guerra civil catalana (1462-72). Un any després d'acabar la guerra, el 1473, l'orgue de la catedral de Girona va ser reparat per l'orguener rossellonès Guillem Pagana(7).

Durant l'últim quart del segle XV confluïren una sèrie de circumstàncies que reflecteixen com la crisi posterior al conflicte bèl·lic, que sumà la capital catalana en una profunda desemparrança artística i musical, no va afectar Girona amb la mateixa intensitat. Sota el bisbat de l'humanista i hàbil polític Joan Margarit (1462-84), impulsor de la fundació de l'Estudi General, es va restablir el 12 d'abril de 1474 l'escola

de cant –sostinguda amb dificultats per Jaume Rovira, Joan Fort i Bertomeu Conts durant la guerra–, amb un nombre de sis a vuit escolans cantors i sota la direcció de Bertomeu Ferrer. Durant el mateix any 1474, i per iniciativa del mateix bisbe, es va incorporar a la Seu el cant polifònic de la Passió: la primera que es va interpretar era a tres veus i va ser cantada per Pere Pujades, Gabriel Calvó i Ponç Esteve. La fecunda aportació de Margarit va culminar amb la proposta –el 1485 i des del seu càrrec de cardenal da Roma– de la reconstrucció d'un orgue per a la catedral, a la qual va destinar part del seu patrimoni personal. La recuperació de la vida musical gironina durant l'ègida de Margarit coincideix amb la presència a la Seu, en qualitat de canonge i síndic capitular, de Guillem Molins, antic mestre de cant de la Seu de Barcelona i també mestre de la capella reial de Joan II de Catalunya-Aragó(8).

Orgueners a la catedral

Durant els segles XV i XVI la Seu va acollir els constructors més coneguts de l'orgueneria catalana. El nou orgue, finançat per Margarit, va ser encarregat el 1489 a Pau Rossell, encara que fou Armenter Broca, orguener de Bagà, qui acabà les obres a principi de 1497. Joan Ferrando, organista i orguener –les dues funcions eren llavors indistingibles–, va construir el 1505 un orgue mitjà situat en la paret meridional del temple. El juny de 1527 es va contractar Miquel Cerdanya per efectuar diverses reparacions. La catedral disposava a mitjan segle XVI de tres orgues: el petit, emplaçat a la capella de *Nostra Senyora de l'Esperança situada en els claustres*, el mitjà, ampliat per Pierres Bordons, i l'orgue major, situat sobre el cor. El capítol va contractar els serveis de l'orguener Narcís Dolç de Tortosa el setembre de 1538, el juny de 1543 i el novembre de 1549. Durant l'any 1541 el francès Pierres Bordons va dur a terme reformes en els tres orgues de la catedral, i amplià el construït per Joan Ferrando, que es trobava emplaçat a la part superior de la capella de Sant Joan. El 1566 Pere Bordons i l'orguener valencià Salvador Estrada, que llavors estava construint l'orgue de la catedral de Tarragona, van recons-

truir els desperfectes que un llamp havia produït a l'orgue. El 1584 el capítol va contractar novament els serveis de l'orguener Bordons. El 1591 Josep Bordons –els orgueners Bordons, procedents de Vilafranca de Laurange, havien establert el seu taller a la ciutat de Solsona a mitjan segle XVI– va dur a terme la construcció d'un nou orgue visurat el 1593 per Bernat Oliva i Lluís Ferran Vila, aquest últim organista de la catedral de Barcelona. A final del mateix any el capítol va decidir ampliar aquest orgue amb un registre de regalies –preuada novetat que incorporaven altres catedrals catalanes des de l'últim terç d'aquell segle–, tasca que va ser realitzada per Josep Bordons entre 1594 i 1599(9).

Mestres organistes

Al llarg del primer terç del segle XVI el magisteri de l'orgue de la catedral va ser exercit pels mestres Joan Ferrando (1496-1525), Joan Castelló (1525-27), Bartomeu Plasenza (1530), el tortosí Narcís Terx (1531), Llorenç Quisquer de Perpinyà (1532-37) i Pere Nasples (1538). A través de la mediació de l'organista de la catedral de Barcelona Pere Alberch, el 6 de juliol del 1538 prenia possessió del magisteri de l'orgue el manresà Gaspar Sagristà. Aquest va mantenir certes diferències

amb el mestre de cant Antoni Seguí entre els anys 1541-42; el 1564 va participar en l'acte de reconeixement de l'orgue del monestir de Sant Joan de les Abadesses. Durant l'època del tàndem Seguí-Sagristà, la catedral va rebre, el 1548, la visita del príncep Felip II amb la seva Capella Reial. L'any 1568 el bisbe Arévalo de Zuazo va restablir la plantilla de la capella de música amb dos escolans, dos tiples, tres contralts, dos baixos, quatre educadors, mestre de cant i organista. El 1573 el mestre de cant Bernat Oliva va assumir també el càrrec d'organista, probablement a causa de la recent defunció de Sagristà. En el pas dels segles XVI al XVII el magisteri de l'orgue va ser regentat per Sebastià Fuster (1589) i Joan Martí (1600-25); un organista homònim i fill d'aquest últim va regentar el magisteri de l'orgue de la col·legiata de Sant Feliu el 1615.

Es coneix la presència de dues cobles de joglars i tres de ministrers en la processó de Corpus de 1587. L'any 1611 s'instituï a Girona un gremi de ministrers de música alta (tabals, flabials i trompetes). Estan documentades les seves activitats fins al 1627(10).

Jordi Rifé i Josep M. Gregori són professors d'història de la música. Meritxell Vinaixa és musicòloga.

Notes

- MUNDO, A.M., «El *Commicus palimstet* París lat. 2269. Amb notes sobre litúrgia i manuscrits visigòtics a Septimània i Catalunya», *Litúrgica*, I. Montserrat, 1956.
- MUNDO, M., «Consideracions paleogràfiques a l'entorn de la monodia litúrgica medieval en l'obra d'Higiní Anglès», *Recerca Musicològica*, IX-X, 1989-90.
- Bibliothèque Nationale, Nouv. Acq., lat. 495.
- ANGLES, H., *La música a Catalunya fins al s. XIII*. IEC. Barcelona, 1935.
- CIVIL, F., «Perspectiva musical de Gerona de los años 1000 al 1500», *Annals de l'IEG*, XXVI-II, 1981.
- CHÍA, J., *La música en Gerona*. Imp. P. Torres. Girona, 1886.
- VINAIXA, M., «Pere Ponç de Vic, efimer organista de la Seu de Girona el 1473», *Annals de l'IEG*, XXXIV, 1994.
- GREGORI, J.M., «Pere Alberch, artífex de la relació musical entre les Seus de Girona i Barcelona en el Renaixement tardà», *Annals de l'IEG*, XXVIII, 1985-86.
- CIVIL, F., «El órgano y los organistas de la catedral de Gerona. Siglos XIV-XVI», *Anuario Musical*, IX, 1954.
- CHÍA, J., *op. cit.*

